

ŞİŞMANOF'UN TÜRKİYE'DE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ KİTABI

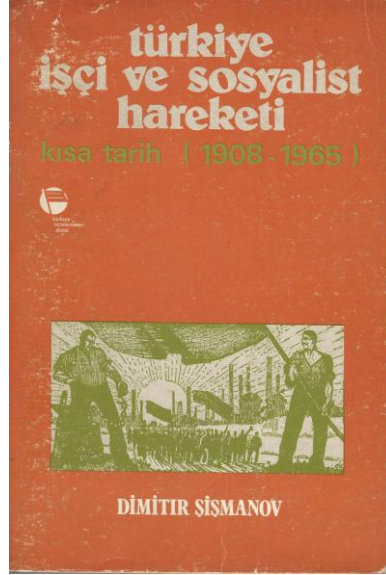
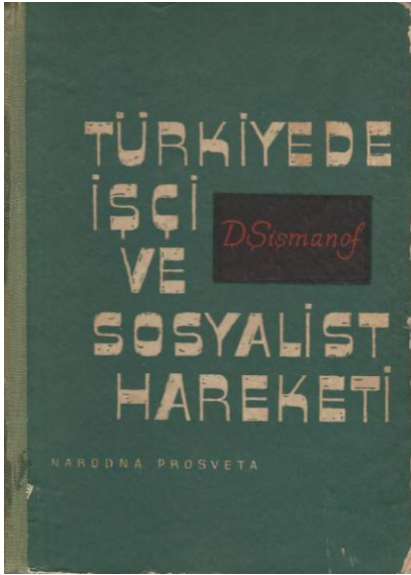
30 Mart 2021

Yıldırım Koç

Yar Yayınları'nın sahibi Osman Y.Çobanoğlu arkadaşımды. 43 yıl önce İstanbul'da bir gece evine gittik. O yıllarda da işçi sınıfı tarihiyle ilgileniyordum. Bana Dimitir Şişmanof'un 1965 yılında Sofya'da basılmış olan **Türkiyede İşçi ve Sosyalist Hareketi** (Narodna Prosveta, Sofya, 1965) kitabını verdi. Osman 12 Eylül Darbesi sonrasında yayımladığı kitaplar nedeniyle yargılandı ve uzun bir süre cezaevinde kaldı. 1990'lı yıllarda bir kez bir kitapçıda karşılaştık. Daha sonra haberleşemedik. Şişmanof'un kitabı hâlâ bende. Kitabı elime her aldığımda Osman'ı hatırlıyorum.

Kitabı tarayıcıda taradık ve tam metnini internet sitemin "belgeler" kısmına koyduk. İsteyenler kitabın tam metnine buradan erişebilirler. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1617043713b.pdf> (birinci bölüm) ve <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1617043863b.pdf> (ikinci bölüm).

Bu kitap iki açıdan önemli.

Şişmanof'un kitabı Türkiye'de ilk kez 1978 yılında yayımlandı. Ancak zaten Türkçe olan kitabın Türkiye'de yayımlanması sırasında, yayımcı Ragıp Zarakolu tarafından kitapta bazı değişiklikler yapıldı ve bu değişikliklerin yapıldığı belirtilmedi. Bu tavrın doğru olmadığını düşünüyorum.

İkinci nokta, Şişmanof'un kitabındaki hatalardır. Bunların bir bölümünü aşağıda gösteriyorum. Bu kitap, Türkiye işçi sınıfı ve sosyalist hareket tarihi açısından

ilginçtir, ancak çok dikkatle kullanılması gerektiği de unutulmamalıdır.

TÜRKİYE'DEKİ BASKISINDA YAPILAN TAHRİFAT

Türkiye işçi sınıfı hareketi tarihi konusunda araştırma yapanların en sık kullandıkları kaynaklardan biri, Dimitir Şişmanof'un (veya Şişmanof) 1978 yılında Türkiye'de yayımlandığı adıyla **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Kısa Tarih (1908-1965)** kitabıdır.

Şişmanof 1955-1963 döneminde Bulgar resmî basın ajansı olan BTA'nın muhabiri olarak Türkiye'de kalmış, "Türkiye'de zararlı faaliyetleri tespit edildiği" iddiasıyla sınır dışı edilmiştir. (Sayılğan, A., **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1973)**, Üçüncü Baskı, Otağ Yay., İstanbul, 1976, s.28-29)

Bu kitap ilk olarak Tuğrul Deliorman'ın çevirisiyle 1965 yılında Sofya'da basıldı. Belge Yayınları editörü Ragıp Zarakolu, bu kitabı gözden geçirerek ("Hazırlayan: A.R.Zarakolu") 1978 yılında Belge Yayınları olarak yayımladı. Bu "hazırlama" sürecinde kitapta bazı değişiklikler yapıldı ve değişiklik belirtilmedi. Cümle yapıları yeniden düzenlendi. Kitabın Sofya baskısında yer alan onüçüncü bölüm ("Türkiye'nin Tam Milli Bağımsızlığa, Gerçek Demokrasiye Kavuşması, İleri Bir Memleket Olması İçin Savaşan Parti Türkiye Komünist Partisidir", s.198-203) kitaba konmadı. "Hazırlama" sırasında bazı anlam kaymaları da oldu. Bu süreçte yapılan değişikliklerden biri 12. bölümün son paragrafındadır. Kitabın Sofya baskısında bu cümle şöyledir (1965, s.197): "Kendilerini 'sosyalist' diyen bu uydurma partiler bir süre sonra kapanmakta, fakat türk işçi ve sosyalist hareketinin sol

kanadı, tesir sahasını gittikçe genişletmektedir.” Ragıp Zarakolu’nun “hazırladığı” kitabın son cümlesi ise şöyle olmuştur (1978, s.245): “Kendilerini ‘sosyalist’ sayan bu partiler kapanırken, Türk işçi ve sosyalist hareketinin sol kanadı etki alanını hergeçen gün biraz daha genişletmektedir.” R.Zarakolu, Şişmanof’un “uydurma” sıfatını kaldırmayı uygun görmüştür.

KİTAPTAKİ YANLIŞLARIN BAZILARI

1965 yılında Türkiye işçi sınıfı tarihiyle ilgili yapılmış araştırma ve yayımlanmış kaynak son derece sınırlıydı. Şişmanof’un kitabındaki hataların bir bölümü bu durumdan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, TKP’nin 1962 yılında yurtdışında yeniden örgütlenmesinden sonra TKP’nin işçi sınıfı içindeki çalışmalarının abartılması eğilimi de güçlüydü. Bu ve benzeri nedenlerle Şişmanof’un 1965 baskı kitabını çok dikkatli ve bilgileri güvenilir kaynaklardan teyit ettikten sonra kullanmakta yarar var.

Kitaptaki hataların bazılarını bakalım (aktarılan bölümlerdeki yazım hataları düzeltilmedi).

Şişmanof’un bir tarih yanlışı, 1920 yılında İstanbul’da 1 Mayıs’ı kutlatmasıdır.

Şişmanof (1965, s.65-66): “İşgal idaresinin ve Padişah hükûmetinin sıkı yasaklarına rağmen, İstanbuldaki komünist teşkilâtı 1920 yılında çok iyi hazırlanmış büyük bir 1 Mayıs gösterisi yaptı. Gösteri yürüyüşü uzun sürdü. İstanbul semtindeki, Haliçten gelen işçi kolları, Karaköy’den, Beyoğlu’dan geçtiler. Türk bayraklarını, kızıl savaş bayraklarını, İstanbul caddelerinde dalgalandırdılar. Elleri ‘Bağımsız Türkiye’ şiarları yazılı levhalar vardı. Kurtuluş işçi şarkıları söylediler. Emperyalizme ve onun yerli ajanlarına karşı savaşa çağırın şiarlar yükselttiler. Şehrin öte ucundaki ‘Hürriyet Tepesi’nde bir miting yaptılar. Orada, komünistler adına, o zamanki faal komünistlerden Sadrettin Celâl bir konuşma yaptı. Komünistler tarafından teşkilâtlandırılmış olan bu 1 Mayıs gösterisi, İstanbul komünist teşkilâtının cesurca bir hareketiydi, geniş halk yığınlarında, emperyalist işgalcilere karşı savaşma azmini ve zafer inancını kuvvetlendirmişti.”

Şişmanof 1920 yılında İstanbul’da yapılan 1 Mayıs gösterilerini gayet ayrıntılı ve coşkulu bir biçimde anlatmış; ancak 1920 yılında İstanbul’da 1 Mayıs kutlanmadı.

Mete Tunçay şunları yazmaktadır: “1920 Bir Mayısında ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durum nedeniyle ülkenin herhangi bir yerinde kutlama yapılmamıştır.” (Tunçay, M., *Türkiye’de Sol Akımlar, 1908-1925*, Cilt 1, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.75)

Sorunun kaynağını Şişmanof’un bir hatası oluşturmaktadır. İddia edilen gösteri 1920 değil 1921 yılına attir ve Şişmanof’un bu konudaki kaynağı, Türkiye Komünist Partisi’nin 1961 veya 1962 yılında yayımladığı *TKP Doğuşu Kuruluşu Gelişme Yolları* kitapçığıdır. (TKP, *TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları*. Elimdeki nüshada basım yeri ve tarihi belirtilmeyen 40 sayfalık bu kitapçığı 22 Ekim 1999 günü Sofya’da bir semt pazarında eski kitap satan bir Bulgaristan Türkü’nden satın almıştım.) Kitapçıkta (s.9) kutlama şöyle anlatılmaktadır: “Yabancı süngülerine karşı, 1921’de, komünist teşkilâtı, çok iyi hazırlanmış 1 Mayıs gösterisi yaptırdı. Bu 1 Mayıs çıkışı, işgal kuvvetlerine karşı İstanbulluların, en başta işçi sınıfının başarılı bir gövde gösterisiydi. 1 Mayıs Bayramının kutlanması, emekçiler arasında, halk arasında kurtuluş ülküsünü, inancasını daha fazla kuvvetlendirdi. Gösteri yürüyüşü uzun sürdü. İstanbul semtinden, Haliç’ten gelen işçi kolları, Karaköyden, Beyoğlundan geçtiler. Türk bayraklarını, kırmızı savaş bayraklarını omuzlarında taşıdılar. Elleri: ‘Bağımsız Türkiye’ yazılı pankartlar vardı. Kurtuluş şarkıları, işçi türküleri söylediler. Yürüyüş kolları, Hürriyet Tepesinde toplandı. Burada, komünistler adına, Komünist Partisi adına, o zamanki Merkez Komitesi üyelerinden Sadrettin Celal konuştu.”

Şişmanof, bu kaynaktaki bilgileri aktarırken 1921 yılını yanlışlıkla 1920 olarak yazmıştır. TKP tarihine ilişkin abartılı iddialar bilindiğinden, bu anlatımların doğruluğu kuşkuludur. Oya Baydar, “eldeki belgeler, 1 Mayıs 1921’in, o dönemlerde İstanbul işçi hareketi içinde en etkin kuruluş olan Türkiye Sosyalist Fırkası çevresinde, ancak TSF’yi kat kat aşan bir sınıfsal bilinçle kutlandığını göstermektedir” demek ve bu konuda şunu söylemektedir: “1 Mayıs 1921’in TSF dışında, o dönem İstanbul’unda varolan diğer işçi kuruluşlarıyla bir eylem birliği biçiminde kutlandığı ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (Aydınlık) çevresinden Sadrettin Celâl’in konuştuğu konusunda herhangi başka bir haber ve veriye rastlanmamıştır.” (Baydar, O., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi (1)*, Infograph, Frankfurt a.Main, 1982, s.207-209)

Dimitir Şişmanof ilk kez 1965 yılında yayımlanan kitabında bazı yorum katkılarında bulundu: *D.Şişmanof* (1965, s.13) “Osmanlı imparatorluğunda 1871 yılında kurulan ‘Ameleperverler cemiyeti’, ilk işçi teşkilatı olarak kabul edilmektedir. Bu işçiseverler cemiyeti, ‘Komünist Manifesto’nun, Birinci Enternasyonalin ve başta Fransa olmak üzere, Batı Avrupa memleketlerindeki işçi hareketlerinin tesiriyle kurulmuştur.”

“Ameleperver Cemiyeti”nin gerçek adının “Amelperver Cemiyeti” olduğu ve bu kuruluşun işçilerle hiçbir ilişkisinin bulunmadığı 1965 yılında bilinmiyordu. Hatanın kaynağı, Lütfi Erişçi’nin 1951 yılında yayımlanmış olan **Türkiye’de İşçi Sınıfının Tarihi, Özet Olarak** kitabıydı. (Kitabın tam metni için bkz. <https://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1613400126b.pdf>) Ancak bu örgütün Komünist Manifesto, Birinci Enternasyonel ve Batı ülkelerinin işçi hareketlerinin tesiriyle kurulması iddiası, Şişmanof’un icadıdır.

D.Şişmanof (1965, s.23): “1905-1907 yılları arasında Rusyada yapılan devrimin, Avrupa memleketlerinde ve bilhassa Bulgaristan, Sırbıya, Yunanistan ve Rumanyada gelişen sosyalist hareketlerinin Osmanlı devletindeki işçi hareketi üzerinde büyük tesiri oldu.”

Rusya’daki 1905 Devrimi’nin Osmanlı işçi sınıfını etkilediğine ilişkin hiçbir belge yoktur.

D.Şişmanof (1965, s.22): “‘İttihat ve Terakki’ hükûmeti, Batılı kumpanyalarla birlik olarak, işçi sendikalarına karşı da saldırıya geçmişti. Zaten, alman kapitalistlerinin kışkırtması ve Adliye Bakanlığında danışmanlık eden alman kontu Ostroroğun ve Anadolu-Bağdat demiryollarını işleten alman kumpanyasının genel müdürü Hünkenin aracılığı ile kanunlarda yapılan değişikliklerle yeni sendikalar kurulması önlenmişti. Mevcut sendikalar da, sınıfı işçi teşkilâtları halini almaya başladıkları için, ya türlü bahanelerle kapatılıyor, yahutta, başlarına, hükûmetin ve yabancı kumpanyaların ajanları getiriliyordu.”

Bu iddialar doğru değildir.

Şişmanof’un Mustafa Suphi’ye ilişkin anlatımları ise hayal mahsulüdür.

D.Şişmanof (1965, s.78-79): Mustafa Suphi Paris’te “Bilimsel sosyalizmin kurucuları Karl Marks ve Engels’in eserlerini okudu. Bu eserler ve Avrupa’daki işçi hareketleri onun üzerinde derin, silinmez tesirler bıraktı. İşçi hareketlerinin, tarihi gelişme üzerindeki kuvvetini anladı. Ve Paris’te, İkinci Enternasyonel’in sosyalistler bürosuna aza oldu. (...) Mustafa Suphi, 1910’da Türkiye’ye dönerek, henüz kurulmuş olan Osmanlı Sosyalist Partisi’ne girdi. Partinin oportünist küçük burjuva yöneticileriyle mücadeleye koyuldu. Nihayet kendi anlayışında olan arkadaşlarıyla Osmanlı Sosyalist Partisi’nden ayrılarak, bir sol Sosyalist Partisi kurma hazırlıklarına koyuldu. ‘İfham’ (Uyarma) adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazetede, bilimsel sosyalizm fikirlerini yaydı, türk proleterlerinin sınıfı, devrimci bir sosyalist partiye ihtiyacı bulunduğunu belirtti.”

Mustafa Suphi’nin Rusya’ya gitmesinden önceki yazıları, sosyalist olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Osmanlı Sosyalist Fırkası ile de bir ilişkisi yoktu. Şişmanof bunları uydurmuş.

Şişmanof’un Kurtuluş Savaşı sırasında işçilerin ve özellikle İstanbul işçilerinin mücadeleye katkıları konusunda yazdıkları da hayal mahsulüdür.

D.Şişmanof (1965, s.40): “Türkiye işçi sınıfı, Milli Kurtuluş Savaşına bütün varlığıyla katıldı ve büyük kahramanlıklar gösterdi. Binlerce işçi, partizan birliklerinde önemli rol oynadı, binlercesi, iptidai silah işliklerinde silâh ve cepâne imal etti, birçokları, işgal altında bulunan İstanbuldan Anadoluya silâh ve mühimmat kaçırdı. Gerek İstanbulda, gerekse Anadolunun muhtelif işçi merkezlerinde işçi meslek birlikleri (sendikalar) kurularak savaşa katıldılar. Anadolu Demiryolu İşçileri Cemiyeti, İstanbulda Tersâne İşçileri Cemiyeti, İstanbulda Tramvay Şirketi Cemiyeti v.s. bunlar arasındaydı. İşgal altındaki İstanbulda tramvay işçileri ve Şark Demiryolları işçileri, hem kendi menfaatlerini korumak, hem de kurtuluş hareketini desteklemek maksadıyla grev ilân ettiler.”

Şişmanof’a göre, 1924-1927 yılları arasında büyük grevler olmuş.

D.Şişmanof (1965, s.94): “1924-1927 yılları arasındaki devrede grev dalgası hemen hemen bütün sanayi şehirlerini kapladı.”

Külliyen yalan.

Şişmanof 1940 yılında “Emek Kanunu”nu değiştiriyor, sendikaları kapatıyor.

D.Şişmanof (1965, s.104): “Sözgelişi 1940’ta Emek Kanunu değiştirildi. Ayrıca, sendikalar -hatta hükûmetin kurdukları bile- kapatıldı.”

Şişmanof'un kitabının çevirisinde "Emek Kanunu" denilen, 1936 yılında kabul edilen 3008 sayılı İş Kanunudur. Ancak 1940 yılında ne hükümetin kurduğu, ne kendisi kurulmuş sendikalar vardı. Şişmanof yine hayal dünyasından esintileri yansıtmış.

Türk-İş'in kurulması süreci de hayal aleminin ürünü.

D.Şişmanof (1965, s.127): "Bir Amerikan sendika heyetiyle Marşal planı temsilcilerinden müteşekkil bir grup, Türkiye işçi sendikaları konfederasyonunun kurulması ve faaliyetiyle ilgili talimat vermek üzere aralık 1951'de Türkiye'ye geldi."

Türk-İş'in Amerikalıların talimatıyla kurulduğu iddiası tümüyle gerçekçidir.

D.Şişmanof (1965, s.153): "Türkiye işçileri, uzun mücadelelerden sonra, 1963 yılında grev ve kolektif sözleşme hakkını elde etmeye muvaffak oldular. Kanun, 20 Temmuz 1963'te Parlamentoda kabul edildi. Gerçi grev hakkı birçok şarta bağlanmış, bazı hallerde kullanılamaz hale sokulmuştu. Buna rağmen, memlekette hüküm süren bugünkü şartlar gözönünde bulundurulursa, Türkiye işçi sınıfı için büyük bir başarıydı."

Türkiye'de toplu pazarlık hakkı, "umumi mukavele" adı altında, 1926 yılından beri vardı. Bu hak, 1961 Anayasası ile anayasal güvenceye kavuşturuldu ve 1963 yılında kısıtlandı. Grev hakkı da 1961 Anayasası ile tanındı ve 1963 yılında kısıtlandı. 1963 yılında kabul edilen 274 ve 275 sayılı kanunların kabulü için de işçilerin öyle "uzun mücadeleleri" filan olmadı. Tek istisna, 31 Aralık 1961 tarihinde İstanbul'daki Saraçhane mitingidir.

D.Şişmanof (1965, s.162): "Türk-İş'in Ocak 1964'te Bursa'da yapılan kongresinden sonra da, bazı sendikalar Konfederasyondan ayrılırlar. Mayıs 1964'de İstanbul'da 'Hür Türk-İş' adlı yeni bir konfederasyon kurulur."

Bu dönemde kurulan Türk Hür-İş Konfederasyonu'nun işçi sınıfı tarihinde önemli bir yeri olmadı. Türk Hür-İş (Türkiye Demokratik, Toplumcu ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) 12 Mayıs 1964 tarihinde kuruldu. Örgüt, 1966 yılı başlarında bağımsız sendikaları örgütleyerek bir atılım yapmaya çalıştı. 448 sendikayı bir toplantıya davet etti. Bu toplantı, 118 sendikanın temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşti ve Konfederasyon Genel Başkanlığına Mehmet Alpdünder getirildi. Türk Hür-İş, 1967 yılı başında DİSK'in kuruluş çalışmalarına katıldı ve Mehmet Alpdünder DİSK'in kurucularından oldu.

Şişmanof'un kitabında daha başka hatalar, abartmalar ve hayal mahsulü iddialar da var. Ancak yine de, Türkiye işçi sınıfı tarihi yazımında bir aşama olarak, çok dikkatli kullanılması gereken önemli bir çalışmadır.